

BERENIKA SERECZYŃSKA – RIJEKA (CHORWACJA)
TOMASZ DUDA – WARSZAWA

CAMINO DE SANTIAGO – DROGA WOLNOŚCI I PRAWDY O SOBIE

Tło

Wybrana spośród wielu definicja czasu wolnego rozumianego w roku 1971 przez amerykańskiego socjologa Davida E. Gray'a jako „czynność, która wiąże się z dążeniem do prawdy i zrozumieniem samego siebie. Jest aktem estetycznej, psychologicznej, religijnej i filozoficznej kontemplacji”¹, wskazuje zarówno na wektorowość tego doświadczenia (dążenie do) jak też jego celowość (zrozumienie)

BERENIKA SERECZYŃSKA – doktor teologii, mająca praktyczne doświadczenie zarówno pielgrzymowania jak i wolontariatu w Hiszpanii. Od 2017 roku zaangażowana w działania Pracowni Dróg św. Jakuba na Wydziale Teologicznym UMK, wielokrotnie podejmowała tematy związane z pielgrzymowaniem podczas konferencji naukowych zarówno w Polsce, jak i za granicą. W 2021 roku zrealizowała projekt badawczy pt. „Impacto de la pandemia COVID-19 en los hospitaleros del Camino de Santiago” [Wpływ pandemii COVID-19 na hospitaleros na Camino de Santiago] na Uniwersytecie w Santiago de Compostela (USC), w Hiszpanii. Należy do European Society for the Study of Science; Theology (ESSSAT) oraz International Society for Empirical Research in Theology (ISERT). Obecnie realizuje projekt badawczy w ramach programu MSCA YUFE4 na Uniwersytecie w Rijece. ORCID: 0000-0003-2778-2850. Kontakt: berenika.sereczynska@uniri.hr.

TOMASZ DUDA – doktor nauk o zdrowiu, adiunkt w Studium Psychologii Zdrowia Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego; miejsce pracy: Studium Psychologii Zdrowia. Zainteresowania badawcze: filozofia dialogu, psychoterapia, psychologia zdrowia, psychologia środowiska. ORCID: 0000-0002-4307-3109. Kontakt: tomasz.duda@wum.edu.pl.

oraz wielowymiarowe ujęcie: estetyczne (materialne), psychologiczne (niematerialne), religijne (duchowe) i filozoficzne (zrozumienie).

Wobec powyższego, sensowną strategią przedstawienia koncepcji czasu wolnego oraz pielgrzymowania wydaje się zrozumienie pojęcia „wolność”. Arystoteles w dziele *Polityka* krytycznie odnosił się do ‘demokratycznego’ ujęcia wolności jako takiej, która „miałaby się wyrażać w tym, że każdy robi to, co mu się podoba”. Wobec tego pożyteczne będzie również przywołanie rozumienia wolności przez brytyjskiego filozofa Izajasza Berlina, który definiował ją zarówno negatywnie – jako możliwość działania bez przeszkód i przymusu, jak i pozytywnie – jako możliwość dokonywania wyboru spośród dostępnych rozwiązań oraz swobodę osiągania wytyczonych przez siebie celów. Analizując doświadczenia pielgrzymów przemierzających szlak św. Jakuba, niezależnie od ich wiary i religijności, należy zauważyć, że często podkreślają oni aspekt poczucia wolności, co pokazuje, że pielgrzym (*peregrinus*), jest tym, który przez nic nie zatrzymywany zmierza (*per agros* – „przez pole”) ku obranemu celowi.

Na Camino w szczególny sposób można też wskazać społeczny aspekt wolności jako wolności relacyjnej, przejawiającej się w dialogu ludzi różnych kultur, języków, religii i przekonań – wolność rozumianą jako most będący niezwykle charakterystycznym elementem krajobrazu Camino: „przeszłam przez wiele pięknych mostów. Większość zbudowali jeszcze Rzymianie. Nie zniszczyły ich żywioły ani czas. (...) Te stare konstrukcje przetrwały wieki. (...) Były szansą na bezpieczne pokonanie żywiołu, były otwarciem miasta czy prowincji na kontakt z nowym. (...) Mosty ochraniały. (...) Zostały ze swoimi historiami i współtworzą Camino – drogę ludzi, kultur, religii, czasu i wydarzeń”.

Poszukiwanie nowatorskich form spędzania czasu wolnego, które nie tylko zapewniają wypoczynek, ale także stanowią źródło inspiracji, regeneracji i osobistego rozwoju sprawia, że koncepcja pielgrzymowania jako aktywna choć nietypowa forma urlopu, łącząc wysiłek fizyczny z odnową mentalną, psychiczną i duchową, paradoksalnie staje się atrakcyjna.

Fenomen Camino de Santiago (średniowiecznego szlaku pielgrzymkowego prowadzącego do grobu św. Jakuba Apostoła w Santiago de Compostela, w hiszpańskiej Galicji), zostanie ukazany jako chętnie wybierana forma spędzania czasu wolnego (wakacji) zarówno przez międzynarodową, jak i międzykulturo-

1. D. E. Grey, *This Alien Thing Called Leisure*, Referat wygłoszony na Uniwersytecie Stanowym w Oregonie, Corvallis, 8 lipca. Cytowane w: Murphy J. F. 1974. *Concepts of Leisure: Philosophical Implications*, Prentice-Hall, New Jersey US 1971, s. 41.
2. J. Zwolenka, *Idę – moje Camino*, Warszawa 2009, s. 73-74.

wą grupę pielgrzymów (w 2023 roku Oficina del Peregrino odnotowało kolejny z rzędu rekord 446.035 przybyłych pielgrzymów)³.

Motywacje pielgrzymów są różnorodne, a wiele badań ukazuje reprezentowane przez podążających Camino szerokie spektrum wzorców zachowań: zarówno tradycyjnych pielgrzymów, jak i podróżników oraz współczesnych turystów⁴. Tym bardziej wydaje się, że analiza tego zjawiska ma potencjał do odnalezienia oryginalnych danych, tłumaczących entuzjazm współczesnych ludzi do tak tradycyjnej formy spędzania wolnego czasu.

Ukazanie wielowymiarowego wpływu pielgrzymowania na jednostkę będzie miało na celu wskazanie, w jaki sposób piesze przemierzanie długodystansowych tras pielgrzymkowych, wymagające wysiłku fizycznego, może działać jako skuteczna metoda regeneracji zasobów mentalnych, psychicznych i duchowych.

Pielgrzymowanie jako droga wolności

Pielgrzymowanie, jako forma aktywności związanej z czasem wolnym, stanowi doskonały przykład realizacji wolności „do” w klasycznym rozumieniu filozoficznym. Erich Fromm w dziele *Ucieczka od wolności*⁵ (1941) dokonał kluczowego rozróżnienia między „wolnością od” (*freedom from*) – rozumianą jako uwolnienie od zewnętrznych przymusów czy ograniczeń – a „wolnością do” (*freedom to*) –możliwością podejmowania twórczych i odpowiedzialnych działań. W kontekście pielgrzymowania to ujęcie wydaje się istotne, gdyż pozwala zrozumieć zarówno emancypacyjne, jak i twórcze aspekty wolności w kontekście podejmowanego tematu. Wolność „do” oznacza swobodę w dążeniu do celu, co doskonale współgra z ideą pielgrzymowania jako duchowej i mentalnej podróży. Współczesne rozumienie wolności często koncentruje się na wolności „od” – czyli uwolnieniu się od ograniczeń, przymusów czy obowiązków. Wolność „od” jest rozumiana jako brak zewnętrznych przeszkód i przymusu, co pozwala jednostce na swobodne działanie. W kontekście pielgrzymowania można to porównać do przerwy od codziennych obowiązków i rutyny, co daje pielgrzymowi poczucie swobody i lekkości⁶.

3. <https://oficinadelperegrino.com/en/statistics-2>.

4. S. Coleman i J., Eade, *Reframing Pilgrimage: Cultures in Motion*, Routledge 2004; N. Collins-Kreiner, *Researching Pilgrimage: Continuity and Transformations*, „Annals of Tourism Research”, nr 37(2) 2010, s. 440-456; L. Davidson. i D.M. Gitlitz, *Pilgrimage: From the Ganges to Graceland: An Encyclopedia*, ABC-CLIO 2002.

5. E. Fromm, *Ucieczka od wolności*, tłum. O. Hedemann, Czytelnik, Warszawa 1978.

6. B. Seryczyńska, *Dialog międzykulturowy w kontekście Camino de Santiago*, w: *Camino Polaco*, red. P. Roszak, F. Mróz, W. Rozyński, t. 4, Toruń 2019.

Jednakże wolność „do” jest bardziej aktywną i kreatywną formą wolności, która polega na swobodnym dążeniu do realizacji określonych celów i wartości. Wolność „do” jest związana z wewnętrzną motywacją i chęcią realizacji określonych dążeń, co w kontekście pielgrzymowania oznacza dążenie do samopoznania, duchowego wzbogacenia oraz regeneracji mentalnej i psychicznej. Arystoteles w swoich dziełach rozróżniał wolność od przymusu (wolność „od”) oraz wolność jako aktywne działanie zgodne z cnotą i dążeniem do dobra (wolność „do”). W *Etyce Nikomachejskiej* Arystoteles wskazywał, że prawdziwa wolność polega na podejmowaniu działań zgodnych z rozumem i cnotą, co prowadzi do osiągnięcia eudajmonii, czyli pełni szczęścia i spełnienia⁷. W kontekście pielgrzymowania „wolność do” można zrozumieć jako dążenie do celu pielgrzymki, który jest zarówno fizyczny, jak i duchowy. Pielgrzymowanie jako świadome działanie w kierunku samopoznania i regeneracji duchowej wpisuje się w Arystotelesowską koncepcję wolności jako realizacji najwyższych wartości i dążeń.

Tomasz z Akwinu również rozwijał koncepcję wolności jako dążenia do dobra. Według Tomasza wolność nie jest jedynie brakiem zewnętrznych ograniczeń, ale przede wszystkim możliwością realizacji najwyższych wartości i dążeń zgodnych z Bożym planem. W *Sumie teologicznej* Tomasz podkreślał, że prawdziwa wolność polega na dążeniu do dobra i realizacji Bożej woli, co prowadzi do pełni szczęścia⁸. Pielgrzymowanie, jako świadome dążenie do celu duchowego, można więc interpretować jako realizację wolności w tomistycznym rozumieniu. Pielgrzym, podejmując trud wędrówki, realizuje swoją wolność „do” – dąży do duchowego wzbogacenia, regeneracji psychicznej i zbliżenia się do Boga⁹.

Camino de Santiago, znane również jako Szlak św. Jakuba, jest przykładem pielgrzymki, która sprzyja dialogowi międzykulturowemu i międzyreligijnemu¹⁰. Pielgrzymi z różnych części świata, reprezentujący różne kultury i wyznania, spotykają się na wspólnej drodze, co sprzyja wymianie doświadczeń i poglądów. Taki międzynarodowy i międzykulturowy charakter pielgrzymki sprzyja regeneracji

7. Arystoteles, *Etyka Nikomachejska*, tłum. D. Gromska, Warszawa 2009, s. 13-23, 153-167, 287-298.

8. ST I-II, q. 82-83; ST I-II, q. 93, a. 1-6; ST II-II, q. 109-114.

9. B. Seryczyńska i T. Duda, *How Is Fortitude Among Pilgrims on the Camino de Santiago Expressed and Formed? Clues from a Study of Polish Pilgrims*, „Pastoral Psychology”, nr 70(5) 2021, s. 541-556.

10. V. W. Turner i E. L. Turner, *Image and pilgrimage in Christian culture*. Columbia University Press 2011; J. Eade i M.J. Sallnow, red. *Contesting the Sacred: The Anthropology of Pilgrimage*, University of Illinois Press 2000; P. J. Margry, *The Pilgrimage to Jim Morrison's Grave at Père Lachaise Cemetery: The Social Construction of Sacred Space*, w: *Shrines and Pilgrimage in the Modern World*, Amsterdam University Press 2008; B. Seryczyńska *Creative Escapism and the Camino de Santiago*, „International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage”, nr 7(5) 2019, s. 48-55.

na różnych płaszczyznach – nie tylko duchowej, ale także społecznej i kulturowej. Wolność „do” w kontekście Camino de Santiago polega na świadomym wyborze pielgrzymowania jako formy spędzania czasu wolnego, która prowadzi do duchowego i mentalnego wzbogacenia¹¹. Pielgrzym, podejmując trud wędrówki, realizuje swoje wewnętrzne pragnienie dążenia do celu, co wpisuje się w klasyczne rozumienie wolności jako aktywnego i świadomego działania na rzecz realizacji najwyższych wartości.

Pielgrzymowanie jako forma spędzania czasu wolnego jest doskonałym przykładem realizacji wolności „do” w klasycznym rozumieniu filozoficznym. Arystotelesowska koncepcja wolności jako dążenia do dobra i cnoty, a także tomistyczne rozumienie wolności jako realizacji Bożej woli, znajdują swoje odzwierciedlenie w praktyce pielgrzymowania. Camino de Santiago, jako międzynarodowa i międzykulturowa pielgrzymka, sprzyja nie tylko duchowej regeneracji, ale także dialogowi międzykulturowemu i społecznemu, co wzbogaca doświadczenie pielgrzymów na wielu płaszczyznach¹².

Pielgrzymowanie jako droga terapeutyczna (*La ruta de la terapia*)

Pielgrzymowanie i turystyka różnią się od siebie zasadniczo na płaszczyźnie celu doczesnego i celu ostatecznego. Aby zrozumieć te różnice, warto oprócz definicji i teorii socjologicznych, które ukazują te praktyki w szerszym kontekście, odwołać się do filozofii Arystotelesa i Tomasza z Akwinu, którzy dostarczają głębszych ram teoretycznych dla zrozumienia ludzkich dążeń.

Z perspektywy socjologicznej, pielgrzymowanie jest praktyką religijną lub duchową, której głównym celem jest osiągnięcie stanu duchowej transformacji, refleksji i poszukiwania autentyczności. Pielgrzymi dążą do miejsc o szczególnym znaczeniu duchowym lub religijnym, które symbolizują głębsze prawdy i cele ostateczne, takie jak zbawienie, oświecenie czy wewnętrzny spokój, co pomaga w zrozumieniu wpływu pielgrzymowania na dobre samopoczucie i wzmocnienie¹³. Turyzacja, zwłaszcza w kontekście *experience economy*, skupia się na zdobywaniu nowych doświadczeń, zaspokajaniu ciekawości i konsumpcji kultury. Turyści podróżują głównie dla przyjemności, rekreacji, edukacji lub przygody, a ich cele są bardziej doczesne i związane z chwilową satysfakcją.

11. P. Heelas, *Spiritualities of Life: New Age Romanticism and Consumptive Capitalism*, w: „Religion and Spirituality in the Modern World”, Blackwell Publishing 2008.

12. S. Coleman, *Pilgrimage*, „The Wiley Blackwell Companion to the Study of Religion”, 2021, s. 371-381.

13. P. Roszak i F. Mróz, *The Camino de Santiago as a ‘Spiritual Journey’: A Contemporary Challenge to Religion?*, „Journal of Religion and Health”, 2024, s. 1-15.

Victor Turner, w teorii rytuałów i pielgrzymek, podkreśla, że pielgrzymowanie jest procesem liminalnym, gdzie uczestnicy przechodzą przez stan przejściowy, prowadzący do głębszego zrozumienia siebie i rzeczywistości¹⁴. W pielgrzymowaniu ważne jest doświadczanie autentyczności, zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej, co pomaga w osiągnięciu duchowej transformacji. Z kolei MacCannell w swojej pracy *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*¹⁵ mówi o poszukiwaniu autentyczności przez turystów, ale zauważa, że jest to często powierzchowne i związane z inscenizowanymi doświadczeniami. Turyści często dążą do przeżycia czegoś nowego, ich cele są jednak bardziej związane z kolekcjonowaniem doświadczeń niż z głęboką duchową refleksją.

Różnica między celem doczesnym a celem ostatecznym wydaje się wobec tego dla podjętego zagadnienia kluczowa. Pielgrzymowanie ma na celu nie tylko dotarcie do miejsca doczesnego, ale również wewnętrzną przemianę i zbliżenie się do celu ostatecznego, który jest symbolizowany przez miejsce pielgrzymki. Po osiągnięciu celu pielgrzym często chce pozostać w tym miejscu, aby medytować, modlić się i zrozumieć głębsze znaczenie swojej podróży. Turystyka zaś, zasadniczo można powiedzieć, że charakteryzuje się nieustannym dążeniem do nowych celów. Turyści często czują potrzebę zdobywania nowych miejsc i doświadczeń zaraz po osiągnięciu jednego celu, co pokazuje ich zorientowanie na doczesne doświadczenia i chwilową satysfakcję.

Praktyczne przykłady również ilustrują te różnice. Pielgrzymka do Santiago de Compostela pokazuje, jak po dotarciu do celu pielgrzymi spędzają czas w katedrze, uczestniczą w mszy świętej oraz w różnorodny sposób angażują się w refleksję nad swoją podróżą. Miejsce to symbolizuje dla nich cel ostateczny – zbliżenie się do Boga i duchowe odnowienie. Z kolei turyści zdobywający szczyty, takie jak Śnieżka, często odczuwają potrzebę natychmiastowego wyznaczenia sobie nowego celu, co odzwierciedla ich orientację na ciągłe poszukiwanie nowych doświadczeń i doczesnej satysfakcji.

Warto również odwołać się do filozofii Arystotelesa i Tomasza z Akwinu, aby lepiej zrozumieć te różnice. Arystoteles w swojej *Etyce nikomachejskiej* wprowadza pojęcie *telos*, czyli ostatecznego celu lub dążenia, które nadaje sens wszystkim działaniom człowieka. Według Arystotelesa szczęście (*eudaimonia*) jest ostatecznym celem ludzkiego życia, osiąganym poprzez cnotliwe życie zgodne z rozumem. W kontekście pielgrzymowania, *telos* jest reprezentowany przez duchowe oświecenie i zbliżenie się do Boga, co jest celem ostatecznym dla pielgrzyma.

14. V. W. Turner i E. L. Turner, *Image and pilgrimage in Christian culture*. Columbia University Press 2011.

15. D. MacCannell, *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*, University of California Press 2013.

Tomasz z Akwinu, rozwijając myśli Arystotelesa, podkreśla, że celem ostatecznym człowieka jest zjednoczenie z Bogiem osiąganego poprzez życie zgodne z cnotami teologicznymi: wiarą, nadzieją i miłością. Pielgrzymowanie, według Akwinaty, jest więc wyrazem dążenia do tego ostatecznego celu, stanowiącym akt pobożności i duchowej refleksji. Turystyka natomiast, skupiająca się na doczesnych doświadczeniach i chwilowej przyjemności, nie realizuje tego głębszego celu.

Socjologiczne analizy potwierdzają te różnice. W literaturze socjologicznej pielgrzymowanie jest analizowane jako głęboko osobista i duchowa podróż mająca na celu transformację jednostki. Prace takie jak Victor i Edith Turner's *Image and Pilgrimage in Christian Culture*¹⁶ oraz Eade i Sallnow's *Contesting the sacred. The anthropology of pilgrimage*¹⁷ podkreślają ten aspekt. Natomiast socjologowie tacy jak Dean MacCannell analizują turystykę jako zjawisko społeczne, które odzwierciedla współczesne potrzeby konsumpcyjne i poszukiwanie chwilowej autentyczności często inscenizowanej. Patrick Desbois dokonał natomiast szczegółowej analizy roli pielgrzymowania w kontekście pamięci i resocjalizacji po Holokauście¹⁸.

Pielgrzymowanie jest zorientowane na poszukiwanie autentyczności i celu ostatecznego, podczas gdy turystyka skupia się na doczesnym doświadczeniu i nieustannym dążeniu do nowych celów.

Warto w tym miejscu jeszcze przywołać myśl Tomasza z Akwinu na temat natury i celowości ludzkiego działania. Często odwoływał się do koncepcji naturalnego ruchu ku miejscu naturalnemu. W swoim dziele *Suma Teologiczna* wyjaśniał, że każda istota w przyrodzie dąży do swojego właściwego miejsca, zgodnie z porządkiem ustanowionym przez Boga. W kontekście pielgrzymowania można powiedzieć, że pielgrzym jest przyciągany przez naturalną siłę ku miejscu pielgrzymowania, które symbolizuje jego cel ostateczny. To przyciąganie odzwierciedla wrodzone pragnienie człowieka, by zbliżyć się do Boga i osiągnąć pełnię szczęścia, jaką jest zjednoczenie z Nim.

Jednakże, jak tłumaczy Akwinata, ten naturalny ruch ku miejscu ostatecznego przeznaczenia jest często zakłócany przez nieporządek spowodowany grzechem. Grzech wprowadza chaos i dezorientację, oddalając człowieka od jego prawdziwego celu. W tym kontekście pielgrzymowanie ma wymiar terapeutyczny, pomagając człowiekowi odzyskać właściwy kierunek. Jak igła magnetyczna, która zawsze wskazuje na północ, pielgrzymowanie na nowo wyznacza właściwy kurs ku naturalnemu miejscu człowieka, jakim jest zjednoczenie z Bogiem. Pielgrzym, poprzez akt pobożności i refleksji, odnawia swoje dążenie do celu ostatecznego,

16. Tamże.

17. Tamże.

18. P. Desbois. *Resurrecting the Dead: Pilgrimage and Memory in Post-Holocaust Contexts*, University of Notre Dame Press 2018.

naprawiając tym samym nieporządek wprowadzony przez grzech i odzyskując harmonię z naturalnym porządkiem ustanowionym przez Boga.

Pielgrzymowanie, według Tomasza z Akwinu, nie jest więc tylko fizyczną podróżą, ale duchowym procesem, który odzwierciedla głębsze prawdy o ludzkiej naturze i celu życia. Pomaga ono człowiekowi przewyciężyć przeszkody, jakie niesie ze sobą grzech i zbliżyć się do swojego ostatecznego celu, którym jest wieczne zjednoczenie z Bogiem. W ten sposób pielgrzymowanie działa jak duchowy kompas, prowadząc człowieka ku jego prawdziwemu przeznaczeniu.

Wyniki badania psychologicznego zatytułowanego *Proyecto Ultreya*¹⁹, w kluczu teorii *mindfulness* ukazują ocenę wpływu pielgrzymki do Santiago de Compostela na stan umysłu, zadowolenie z życia, szczęście, zdolność zwracania uwagi na chwilę obecną i zdolność do dokonywania wyborów bardziej świadomie i zgodnie z własnymi wartościami, wykorzystując koncepcję uważności. Heather A. Warfield wraz ze swoją grupą badawczą interpretuje pielgrzymowanie jako doświadczenie zmieniające życie, które jest sercem zarówno tradycyjnych, jak i bardziej współczesnych form pielgrzymowania²⁰.

Sami pielgrzymi nazywają *Camino la ruta de la terapia* – drogą terapeutyczną²¹, rozumianą jako przywrócenie w człowieku naturalnej harmonii w siłach rozumu, woli, zmysłów i pożądania poprzez rozwój cnót odpowiadających poszczególnym władzom: roztropności, sprawiedliwości, męstwa i umiarkowania, określanych jako cnoty kardynalne lub tzw. cnoty ludzkie²². Pielgrzymi mówią również o małych rytuałach po drodze, które są związane z oczekiwaniem transformacji w ich życiu²³. Na przykład wiele osób decyduje się na spalenie lub w inny sposób zniszczenie swoich ubrań jako akt uwolnienia się od przeszłości. Następnie zakładają czyste, białe koszule, aby symbolicznie zakończyć proces transformacji i jako znak odrodzenia.

19. A. Feliu-Soler, A. Pérez-Aranda, J.V. Luciano., M. Demarzo, M. Mariño J. Soler, J. Montero-Marín, *Psychometric properties of the 15-item five facet mindfulness questionnaire in a large sample of Spanish pilgrims*, „Mindfulness”, (12) 2021 s. 852-862.

20. H. A. Warfield, S. B. Baker, S. B. P. Foxx, *The Therapeutic Value of Pilgrimage: A Grounded Theory Study*, „Mental Health, Religion & Culture”, nr 17(8) 2014, s. 860-875; *Pilgrimage as Transformative Process: The Movement from Fractured to Integrated* (Vol. 109), red. H. A. Warfield, K. Hetherington, Brill 2018.

21. B. Seryczyńska, *Camino de Santiago jako naturalna terapia*, „Studia Gdańskie”, (43)2018, s. 285-293.

22. B. Seryczyńska i T. Duda, *How Is Fortitude Among Pilgrims on the Camino de Santiago Expressed and Formed? Clues from a Study of Polish Pilgrims*, „Pastoral Psychology”, nr 70(5) 2021, s. 541-556; B. Seryczyńska i T. Duda, *Is the Camino Just? Conclusions Drawn from the Survey Conducted Among Polish Pilgrims*, „Kultura Słowian”, (19) 2023, s. 187-199.

23. D. Moulin-Stożek, *Pilgrims' Play on the Santiago Way*, „International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage”, nr 7(5) 2019, s. 24-32.

Pielgrzymowanie jako resocjalizacja więźniów

Już od VII wieku pielgrzymka była jedną z możliwych kar nałożonych przez jurysdykcję kościelną, a w IX wieku również sądy świeckie oferowały możliwość odbycia długiej pielgrzymki jako alternatywnej kary za niektóre przestępstwa. Sięgająca średniowiecza tradycja traktowania pielgrzymki do Santiago jako formy terapii lub rehabilitacji dawała przestępcom możliwość zadośćuczynienia poprzez wyruszenie na pielgrzymkę, na co wskazuje również zapis *Księgi św. Jakuba* z XII wieku²⁴. Ta praktyka była nie tylko aktem pobożności, ale także formą pokuty, która miała na celu duchową i moralną odnowę.

W 1990 roku we Francji i Belgii, a w roku 2012 w Polsce, powstały programy resocjalizacji więźniów poprzez Camino. Podczas gdy uwięzienie charakteryzuje się na ogół monotonią i atmosferą związaną z przestępczością, społeczno-edukacyjne projekty pielgrzymkowe umożliwiają ruch i pozytywne zaangażowanie w społeczeństwo, co pozwala uczestnikom uwolnić się od kultury charakteryzującej się dewiacyjnym zachowaniem i przygotować ich do nowego startu. Tego typu programy oferują więźniom szansę na refleksję, samodoskonalenie i rozwój duchowy, co może przyczynić się do ich reintegracji społecznej²⁵.

Od 15 lat Pielgrzymi Bożego Miłosierdzia, grupa byłych więźniów, pielgrzymują po świecie, modląc się nogami i niosąc przesłanie miłosierdzia oraz odkupienia. Ich wyjątkowa misja polega na przechodzeniu przez różne kraje i kontynenty, niosąc symboliczne krzyże, takie jak Krzyż Ameryki, Krzyż Francji, Krzyż Niemiec i Krzyż Japonii. Każda z tych pielgrzymek jest głęboko zakorzeniona w duchowej refleksji, modlitwie i nadziei na nowy początek, zarówno dla samych pielgrzymów, jak i dla tych, których spotykają na swojej drodze.

Pielgrzymi Bożego Miłosierdzia są żywym świadectwem transformującej mocy pielgrzymowania. Po odbyciu kary więzienia wielu z nich znalazło w pielgrzymowaniu sposób na odkupienie i duchowe odnowienie. Dla nich pielgrzymka nie jest tylko fizyczną wędrówką, ale głęboką duchową podróżą, która pozwala im odkupić swoje przeszłe winy i zbliżyć się do Boga. Pielgrzymowanie działa jak duchowy kompas, pomagając im odnaleźć właściwy kierunek i cel w życiu.

Krzyże, które niosą, symbolizują nie tylko wiarę chrześcijańską, ale także ciężar przeszłych błędów, które pielgrzymi pragną zostawić za sobą. Każdy krzyż jest symbolem uniwersalnym, jednoczącym różne kultury i narody w modlitwie i refleksji nad miłosierdziem. Na przykład Krzyż Ameryki niesie przesłanie pojednania

24. J. Sumption, *The Age of Pilgrimage: The Medieval Journey to God*, HiddenSpring 2003.

25. L. Villazón, *El Camino de Santiago as a Resocialization Path for Offenders: A Case Study*, „Journal of Pilgrimage Studies”, nr 1(1) 2013, s. 45-60.

i nadziei na kontynencie, gdzie różnorodność kulturowa i historyczne podziały są wyzwaniem, które można przezwyciężyć poprzez duchową solidarność.

Pielgrzymi Bożego Miłosierdzia często przyciągają uwagę mediów i lokalnych społeczności, co daje im okazję do dzielenia się swoimi historiami i przesłaniem miłosierdzia. Ich świadectwa pokazują, jak pielgrzymowanie może być narzędziem resocjalizacji i duchowego uzdrowienia. Każda pielgrzymka jest dla nich sposobem na zadośćuczynienie za przeszłe winy, a jednocześnie działa jak forma terapii, pomagając im znaleźć nowe znaczenie i cel w życiu.

Dodatkowo polska pielgrzymka więźniów na Jasną Górę z Warszawy, organizowana z parafii św. Wojciecha przy ul. Deotymy, stanowi ważny element resocjalizacji. Pielgrzymka ta, która odbywa się wspólnie z pielgrzymką niepełnosprawnych, od wielu lat łączy osoby z różnymi doświadczeniami życiowymi we wspólnym dążeniu do duchowej odnowy. Takie inicjatywy pokazują, jak pielgrzymowanie może działać jako skuteczny sposób na duchową i moralną odnowę, niezależnie od przeszłych doświadczeń.

W skali globalnej, inicjatywy takie jak Pielgrzymi Bożego Miłosierdzia podkreślają uniwersalny charakter pielgrzymowania jako narzędzia przemiany i odkupienia. W różnych krajach, takich jak Francja, Belgia czy Hiszpania, programy resocjalizacyjne przez Camino de Santiago i inne pielgrzymki kontynuują tę tradycję, oferując więźniom i osobom z marginesu społecznego możliwość duchowej odnowy i reintegracji ze społeczeństwem. W ten sposób pielgrzymowanie pozostaje żywym i dynamicznym sposobem na poszukiwanie duchowego uzdrowienia i nowego początku.

Końcowa dyskusja

Pielgrzymowanie jako forma spędzania wolnego czasu różni się od typowych aktywności rekreacyjnych swoją głęboką duchową i refleksyjną naturą. W kontekście idei lekkości czasu wolnego, pielgrzymowanie buduje swoją wyjątkowość na tym, że prowadzi do prawdy o sobie samym oraz ostatecznym celu życia człowieka. Ta duchowa podróż pozwala spojrzeć na całe życie z odpowiedniej perspektywy, nadając mu kolor, smak, wartości i celowość, które często umykają w codziennej rutynie.

Podczas pielgrzymowania człowiek ma okazję oderwać się od codziennych trosk i obowiązków, co pozwala na głębszą refleksję nad swoim życiem. To oderwanie od codzienności ujawnia ulotność spraw, o które zazwyczaj zabiegamy. W kontekście pielgrzymowania te codzienne troski i zmartwienia jawią się jako błahe w porównaniu do spraw ostatecznych. Ta perspektywa pomaga pielgrzymom zrozumieć, co naprawdę jest ważne, i skupić się na duchowych i wiecznych wartościach, zamiast na przemijających i materialnych aspiracjach.

Pielgrzymowanie prowadzi do lekkości bytu, radości i prawdziwego szczęścia, ponieważ daje głębokie zrozumienie życia w kontekście ostatecznego celu. Kiedy pielgrzym zdaje sobie sprawę z celowości swojego życia, pojawia się w nim większa ufność i nadzieja. Pielgrzymowanie pomaga zredukować lęki związane z niepewnością i przemijaniem, ponieważ ukazuje, że jest coś większego, do czego dążymy – wieczne zjednoczenie z Bogiem.

Taka duchowa perspektywa daje poczucie spokoju i stabilności. Pielgrzymi uczą się, że ich życie ma głębszy sens i cel, co dodaje im siły i determinacji. Ta świadomość ostatecznego celu sprawia, że codzienne wyzwania i trudności stają się łatwiejsze do zniesienia, ponieważ są one postrzegane jako tymczasowe etapy w drodze do wiecznego szczęścia.

W końcu, pielgrzymowanie wzbogaca życie o doświadczenie duchowego spełnienia. Przeżywanie trudów pielgrzymki, spotkania z innymi pielgrzymami i doświadczanie momentów ciszy i refleksji na świętych miejscach, wszystko to przyczynia się do głębszego zrozumienia siebie i swojego miejsca w świecie. Pielgrzymi wracają do codziennego życia z nową perspektywą, zdolni lepiej ocenić, co jest naprawdę wartościowe, a co ulotne.

Pielgrzymowanie jako forma spędzania wolnego czasu nie tylko dostarcza fizycznych i emocjonalnych doświadczeń, ale przede wszystkim prowadzi do duchowego wzbogacenia. Daje człowiekowi możliwość spojrzenia na swoje życie z perspektywy wieczności, co nadaje mu prawdziwą wartość i celowość. W rezultacie, pielgrzymowanie prowadzi do głębokiej radości i szczęścia, ponieważ pozwala zrozumieć i doświadczyć prawdziwego sensu życia.

Bibliografia

- Aquinas T., *Suma teologiczna*, tłum. P. Bełch, 2011.
- Arystoteles, *Polityka*, tłum. L. Piotrowicz, Warszawa 2004.
- Arystoteles, *Etyka Nikomachejska*, tłum. D. Gromska, Warszawa 2009.
- Coleman S., Eade J. *Reframing Pilgrimage: Cultures in Motion*, Routledge 2004.
- Coleman S., *Pilgrimage*, „The Wiley Blackwell Companion to the Study of Religion”, 2021, s. 371-381.
- Collins-Kreiner N., *Researching Pilgrimage: Continuity and Transformations*, „Annals of Tourism Research”, nr 37(2), 2010, s. 440-456.
- Contesting the Sacred: The Anthropology of Pilgrimage*, red. Eade J., Sallnow M. J., University of Illinois Press 2000.
- Davidson L., Gitlitz D. M., *Pilgrimage: From the Ganges to Graceland: An Encyclopedia*, ABC-CLIO 2002.

- Desbois P., *Resurrecting the Dead: Pilgrimage and Memory in Post-Holocaust Contexts*, University of Notre Dame Press 2018.
- Feliu-Soler A., Pérez-Aranda A., Luciano J. V., Demarzo M., Mariño M., Soler J., Montero-Marín J., *Psychometric properties of the 15-item five facet mindfulness questionnaire in a large sample of Spanish pilgrims*, „Mindfulness”, (12) 2021, s. 852-862.
- Fromm E., *Ucieczka od wolności*, tłum. O. Hedemann, Czytelnik, Warszawa 1978.
- Grey D. E., *This Alien Thing Called Leisure*. Referat wygłoszony na Uniwersytecie Stanowym w Oregonie, Corvallis, 8 lipca. Cytowane w: Murphy J. F. 1974. *Concepts of Leisure: Philosophical Implications*, Prentice-Hall, New Jersey US 1971.
- Heelas P., *Spiritualities of Life: New Age Romanticism and Consumptive Capitalism*, w: „Religion and Spirituality in the Modern World”, Blackwell Publishing 2008.
- MacCannell D., *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*, University of California Press 2013.
- Margry P. J., *The Pilgrimage to Jim Morrison's Grave at Père Lachaise Cemetery: The Social Construction of Sacred Space*, w: *Shrines and Pilgrimage in the Modern World*, Amsterdam University Press 2008.
- Moulin-Stożek D., *Pilgrims' Play on the Santiago Way*, „International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage”, nr 7(5) 2019, s. 24-32.
- Roszak P., Mróz F., *The Camino de Santiago as a 'Spiritual Journey': A Contemporary Challenge to Religion?*, „Journal of Religion and Health”, 2024, s. 1-15.
- Serczyńska B., *Creative Escapism and the Camino de Santiago*, „International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage”, nr 7(5) 2019, s. 48-55.
- Serczyńska B., Duda T., *How Is Fortitude Among Pilgrims on the Camino de Santiago Expressed and Formed? Clues from a Study of Polish Pilgrims*, „Pastoral Psychology”, nr 70(5) 2021, s. 541-556.
- Serczyńska B., Duda T., *Is the Camino Just? Conclusions Drawn from the Survey Conducted Among Polish Pilgrims*, „Kultura Słowian”, (19) 2023, s. 187-199.
- Serczyńska B., *Manifestations of Religious Freedom in the Context of the Camino de Santiago*, „International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage”, nr 9(6) 2021, s. 1-11.
- Serczyńska B., *Dialog międzykulturowy w kontekście Camino de Santiago*, w: *Camino Polaco*, red. P. Roszak, F. Mróz, W. Rozynkowski, t. 4, Toruń 2019.
- Serczyńska B., *Camino de Santiago jako naturalna terapia*, „Studia Gdańskie”, (43)2018, s. 285-293.
- Sumption J., *The Age of Pilgrimage: The Medieval Journey to God*, HiddenSpring 2003.
- Turner, V. W., i Turner, E. L., *Image and pilgrimage in Christian culture*. Columbia University Press 2011.

- Villazón L., *El Camino de Santiago as a Resocialization Path for Offenders: A Case Study*, „Journal of Pilgrimage Studies”, nr 1(1) 2013, s. 45-60.
- Warfield H. A., Baker S. B., Foxx S. B. P., *The Therapeutic Value of Pilgrimage: A Grounded Theory Study*, „Mental Health, Religion & Culture”, nr 17(8) 2014, s. 860-875.
- Pilgrimage as Transformative Process: The Movement from Fractured to Integrated* (Vol. 109), red. Warfield H. A., Hetherington K., Brill 2018.
- Zwoleńska J., *Idę – moje Camino*, Warszawa 2009.
- Pielgrzymi Bożego Miłosierdzia*, <https://www.pielgrzymibozegomilosierdzia.pl>.

Streszczenie

Co czyni pielgrzymowanie atrakcyjną formą spędzania czasu wolnego? Amerykański socjolog David E. Gray definiował czas wolny w 1971 roku jako „czynność, która wiąże się z dążeniem do prawdy i zrozumienia samego siebie. Jest aktem estetycznej, psychologicznej, religijnej i filozoficznej kontemplacji”. Czy doświadczenie pielgrzymów, którzy podkreślają poczucie wolności, łączy się z Arystotelesowską ideą wolności jako robienia tego, na co ma się ochotę? Jak fizyczne przemierzanie szlaku sprzyja regeneracji mentalnej, psychicznej i duchowej? Przedmiotem analizy będzie to, jak międzynarodowy i międzykulturowy charakter Camino de Santiago (Szlak św. Jakuba) sprzyja dialogowi między różnymi kulturami i religią oraz wspomaga regenerację na różnych płaszczyznach.

Słowa kluczowe: Camino de Santiago pilgrimage, terapeutyczność, poszukiwanie autentyczności, wolność, resocjalizacja.

THE CAMINO DE SANTIAGO: A JOURNEY TOWARD FREEDOM AND THE TRUTH OF THE SELF

Summary

What makes pilgrimage an attractive form of leisure time? American sociologist David E. Gray defined leisure in 1971 as “an activity associated with the pursuit of truth and self-understanding. It is an act of aesthetic, psychological, religious, and philosophical contemplation”. Does the experience of pilgrims, who emphasize a sense of freedom, connect with Aristotle’s idea of freedom as doing what one wishes? How does physically traversing the trail contribute to mental, psychological, and spiritual regeneration? This analysis will explore how

the international and intercultural nature of the Camino de Santiago (the Way of St. James) fosters dialogue between different cultures and religions and supports regeneration on multiple levels.

Keywords: Camino de Santiago pilgrimage, therapeutic, search for authenticity, freedom, resocialization.